

impertiendum, et libenter communicatores, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. » Vera vita illa est, quam speramus futuram, quæ non occasu, neque temporibus terminatur; æterna est enim, et ideo merito vera appellatur: hæc enim præsens imago vitæ est, non veritas. Et quia imago non omnino inanis est, in hac vita illa acquiritur: et ut ad illam festinaretur, ex imagine quam præcellat veritas, addiscitur, quæ neque superbia, neque spe divitiarum attingitur, sed humilitate, et spe Dei, qui hanc promisit. In ipso enim sperandum est, quia ipse præstat quæ usibus sunt necessaria, non in ipsis copiis, sed in auctore earum. Quæ enim spes videtur in re caduca etque incerta? quippe cum aliquanti ex his discedant; qui autem in his manere videntur, nullum lucrum ex his capiunt in futurum, sed damnum, nisi cum indigentibus partiantur; neque enim æternæ sunt, ut futuræ vitæ præponantur. Sic superbos faciunt, quasi immortalitatem polliceantur. Resurrectionis

A exemplum habemus in Christo, et a multis non sic diligitur Christus, sicut divitiæ, quarum nullum exemplum videtur, quod aliquem a morte liberarint. Christus nos redemit, non divitiæ; ipse enim futuræ vitæ instar ostendit, ut his omnibus spretis, ipsum sequamur, ut ad immortales et cœlestes divitias veniamus. Quare hoc eniti debemus, ut bonis factis divites simus, et his terrenis copiis spirituales divitias acquiramus: seminemus in terra, ut metamus in cœlis, ubi thesaurus collocatur æternus.

(Vers. 20, 21.) « Timothee, commendatum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones fallacis nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum.» Eadem admonet, ut ea quæ supra dicta sunt, serventur; contraria autem religioni evitanda, quæ nomen tantum scientiæ usurpant, fallaces in professione, ut decipiant simplices; fidem enim simulant, a qua exciderunt, ut perfidiam inferant. Et manu propria subscripsit, dicens: « Gratia tecum.»

IN EPISTOLAM B. PAULI AD TIMOTHEUM SECUNDAM.

PROLOGUS.

Aliam epistolam scribit ad Timotheum, ut jam eruditum ecclesiastica disciplina, et quæ spes sit promissionis, suo exemplo ad martyrium provocet (66): et quia futurum est ut quidam a sana

a proavis in conscientia pura, quod indeficientem habeam tui memoriam in precibus meis, nocte dieque multum desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum: ut ego gaudio replear, recordationem accipiens ejus quæ est in te sinceræ fidei, quæ habitavit primum 305 in avia tua Loide, et matre tua Eunice: certum autem habeo quod et in te. » Quoniam dignum est meminisse bonorum, idcirco Deo gratias agit, quia memor erat Timothei viri mirabilis, ut etiam hoc ipsum Dei donum sit; non enim sine merito est, qui cogitat de bonis viris. Et quia idem Deus Christianorum est, qui erat Judæorum, ei se Deo gratias referre testatur, cui a proavis famulatus est. Quando enim hoc sperabant progenitores ejus, quod hic cœperat prædicare, una eorum fides est. Et quia in parentum successit servitia, et quia in his erat adhuc, cum illi Deo servirent, recte ait: « Cui a proavis servio.» Quomodo? « In conscientia pura, » inquit: sic enim aliquando persecutus est Ecclesiam, ut Dei amore hoc agere, non malevolentia. Nam simili modo et in epistola ad Hebræos scriptum est quia Levi, qui decimas accepit, decimas dedit Melchisedech, quia in Abrahæ, inquit, lumbis erat Levi, quando decimas obtulit Melchisedech (*Hebr. vii, 9, 10*): ita et hic a proavis Deo se dicit servisse, quia et Levi in proavo decimas dicitur obtulisse. Est enim Levi pater Jacob, avus Isaac, proavus Abraham. Multum ergo se memorem Timothei profitetur, et avidè

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1, 2.) « Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu, Timotheo dilecto filio. » Hujus rei gratia apostolum se Christi Jesu, Dei voluntate appellatum significat, ut quæ et quanta promissio in futuro in fide Christi sit, edoceret: ut prædicatione ejus (67) incrementum faciat in salvandis discipula Dominica. Idonei enim servi sunt, qui instantia sua et fide negotia dominorum suorum exaggerant. Quod ideo huic quasi charissimo filio scribit, ut hujus rei imitator existat, eadem ceteris tradens, ut per traducem successionum indeficiens sit idoneus doctor, per quem asserta veritas multos acquirat ad vitam promissam. « Gratia, misericordia, et pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro. » Gratiam huic Patris in miseratione exoptat, ut adsit ei: et Christi Jesu Domini nostri, quia Deus gratiam suam per Christum largitur: ut una gratia sit utriusque.

(Vers. 3, 4, 5.) « Gratias ago Deo meo, cui servio

(66) Rom. edit., scribit nunc Apostolus ad Timotheum.... ostendit quæ spes sit promissionis, et ut suo exemplo.... commenta, prædicat.

(67) Eadem Rom. edit., per fidem Christi sit, edoceret, quo prædicatione ejus, etc.

illum desiderare propter lacrymarum ejus recordationem, quas amore fuderat Apostoli, sicut intelligitur, recedentis a se. Non immerito ergo amantem se desiderat, ut gaudio impleatur ex communi lætitia, causa fidei sinceræ, quam et in avia ejus, et in matre fuisse significat, certissime et in eo. Omnis itaque hic affectus propter fidem est, quæ erat in eis inviolata.

(Vers. 6, 7.) « Qua de causa admoneo te, ut recrees donum Dei, quod est in te per impositionem manuum mearum; non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. » Propterea se parentum ejus sinceritatem fidei significat memorasse, ut fortiores hunc faceret. Quis enim laudem illorum audiens, quorum in eo ipso particeps est, non crescat, addens animum hujusmodi viribus? Sic ergo recreat in se donum gratiæ Dei acceptum per ordinationem presbyterii, dum animum suum confovet mentis alacritate, gaudens in semetipso, sicut in novitate ordinationis gaudetur. Denique subjecit: « Nec enim, inquit, dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis. » Innovatus enim homo exit de timore, accipiens spiritum lætitiæ propter justificationem: quia omnis injustus in timore est, non fortis, sed infirmus; non in dilectione, sed in odio: nec in mentis sobrietate, sed errore saucius. Si autem his caruerit, per fidem et fortis, et dilectus, et sobrius erit.

(Vers. 8.) « Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus. » Constantiam habendam docet, nec trepidari debere in professione. Non est enim unde erubescatur in ea, quia si homo visus est Christus, gestis tamen apparuit Deus: etsi crucifixus est, resurrexit tamen a mortuis, et multis videntibus, suscipiente eum nube, in cælum ascendit (Act. 1, 9). Non est ergo infirmitatis causa, sed potestatis; quia ubi putatur imbecillitas, ibi apparet potentia. Itaque stulte infirmatus dicitur, qui vicisse probatur. Hoc modo nec in Apostolo est, quod ad ruborem pertineat: quia si pressuris et cædibus humiliatus dicitur, ex illa parte confundit obtrectatores suos, quia in signis ac prodigiis nutu mirabilis pervidetur: ut intelligatur non infirmitate humiliari, sed voluntate ad quemdam meritorum profectum. Idcirco enim Deus servos suos ab iniquis humiliari permittit, ne illis injuste præmia dare videatur.

(Vers. 9.) « Sed collabora in Evangelio secundum virtutem Dei, qui nos salvos fecit (68). » Quoniam virtute Dei victa est mors, ut nos salvi esse possimus; juxta hoc convenit vicem nos ex aliqua parte reddere Redemptori. Quia enim ad omnia ejus beneficia respondere non possumus, vel legationem ejus fideliter et instanter agamus. « Et vocavit vocatione sua sancta. » Vocatio sancta est, cum

(68) Rom. edit., qui nos liberavit.

(69) Rom. edit., Illuminavit autem vitam, et æternitatem. Ita etiam infra.

(70) Rom. edit. in illum diem... qui spe et fidu-

A electi sunt ad gubernandum populum sanctum Dei; ad sanctum autem senior vocatur, qui dux eligitur sanctitatis. « Non secundum merita nostra. » Verum est, quia si ad liquidum quæras, nullus hominum dignus potest videri vicarius esse Christi; omnes enim quos elegit, prius fuerant peccatores. Quantum ergo ad comparisonem cæterorum pertinet, hi digni inventi sunt: quantum vero ad rem ipsam, omnes indigni sunt. « Sed secundum propositum suum, et gratiam quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia. » Quoniam dignatione sua Deus olim 306 decrevit peccatores salvos facere (præsciens enim fuit Deus quid futurum esset in homine, antequam faceret eum, et peccaret), quomodo redintegraretur prædestinavit, quo tempore, et per quos, et qua ratione salvari possint; ut neque merito suo qui salvantur, neque horum per quos vocantur, sed Dei gratia istud donum præstari videatur per fidem Christi.

(Vers. 10.) « Nunc vero declarata per illuminationem adventus Salvatoris nostri Jesu Christi. » Donum Dei quod ante tempora sæcularia latebat in mysterio, incarnatione et adventu Christi declaratum testatur, quando cœperunt homines remissam peccatorum accipere.

(Vers. 11.) « Qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam æternitate (69) per Evangelium, in quo positus sum ego prædicator, et apostolus, et magister gentium. » Qua ratione salvum fecit populum suum Christus, ostendit dicens quia mortem destruxit, quæ erat hominis inimica, ne ab inferis posset resurgere: tum demum vitam illuminavit æternitate, ut resurgens a mortuis, jam mori non possit. Obscura enim vita est, quæ tempore definitur, dum soporatur, dum ignorat, dum male versatur. Et quomodo illuminetur vita, ostendit, quia per Evangelium credentibus datur æternitas, magistro gentium prædicante.

(Vers. 12.) « Quam ob causam et hæc patior. » Prædicans Dei donum, diabolum patitur inimicum, ut pressuras ei exsuscitet, quia populum de faucibus ejus eruit. « Sed non confundor. » In hoc securus, quia pro tribulationibus magna promissa merces est, non confunditur, sed gloriatur in pressuris. « Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum custodire in illa die. » Hoc est quod dicit, qua spe et fiducia (70) magnificentia Salvatoris securus est, quia quod commendat illi, in tuto est. Quid autem illi commendat, nisi salutem suam? Ut hic pro illo patiens, salutem inveniat penes illum, cum cœperit judicare: ut puniens infideles, istum dignum æterna vita pronuntiet.

(Vers. 13, 14.) « Formam habens sanorum verborum (71), quæ a me audisti in fide et dilectione, quæ est in Christo Jesu, bonum commendatum custodia. »

(71) Rom. edit. Formam habere sanorum verborum.... Bonum commendatum custodi.

studire per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis. » A Præcepta sua cum gestis formam appellat salutaris doctrinæ, quam istam sequi mandat, ut custodiat eâ, Spiritu sancto favente.

(Vers. 15, 16.) « Scis enim hoc, quod aversati sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phygela et Hermogenes. » Hi quos memorat, fallacia pleni erant; simulabant enim amicitias Apostoli, ut adhaerentes ei addiscerent, unde illi calumniam facerent, aut per alios immitterent. Qui posteaquam viderunt manifestatos se, recesserunt ab eo. « Det misericordiam Dominus Onesiphori domui; quia sæpe me refrigeravit et super catenam meam non erubuit. » Duplici genere refrigerium hoc intelligendum est, quia et in necessitate custodiae solatio suo refrigeravit eum: et si qua illi, sive indigentibus opus erant, ministravit. Spe enim eorum, quæ promissa sunt, non puduit illum accedere, et requirere hominem positum in custodia; illi enim quos supra memorat, quia erubescerent de cruce Christi, in necessitate deseruerunt Apostolum.

(Vers. 17, 18.) « Sed cum essem Romæ (72), sollicite me quæsit et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam apud Dominum in illa die. » Romam veniens Apostolus, cum appellasset Cæsarem, a militibus custodiebatur; tunc enim eum Onesiphorus charitatis causa et magisterii magna diligentia requisitum invenit. Cujus visitatio tam acceptabilis fuit Apostolo, ut eum sic Domino commendat, ut inveniat misericordiam apud Dominum in die iudicii; ut sicut Apostolum requirens invenit, ita et misericordiam quærens, inveniat apud iudicem. Hoc enim orat, ut præstet ei Dominus Pater cæli et terræ invenire gratiam apud Dominum humani generis, Filium scilicet. Tale est hoc, quale et illud in Genesi: « Et pluit, inquit, Dominus sulphur et ignem super Sodomam et Gomorrham a Deo de cælo (Gen. xix, 24). »

« Quanta autem Ephesi ministraverit mihi, melius tu nosti. » Quoniam solent quidam personis magis quam causis servire, volentes gratificari majoribus; ideo Apostolus Onesiphori bonum generale (73) ostendit, ne videretur forte personæ se commendasse, dum Apostolo ministravit; cum constaret illum magnanimum omnibus fuisse.

307 CAPUT II.

(Vers. 1, 2.) « Tu ergo, fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Jesu, et in iis quæ audisti a me per multos testes: hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. » Constantem hunc et robustum esse præcipit in docendo gratiam Dei, quæ data est in Christo Jesu: et non solum in gratia, sed etiam in mysteriis quæ sunt de Christo. Arcana fidelibus et dignis tradi

(72) Eadem Rom. edit., *Sed cum venissem Romam.*
 (73) Rom. edit., *Onesiphori domum generalem.*

vult, qui alios possint docere, non passim vulgaribus ac negligentibus; magnâ enim cura eligendus est doctor.

(Vers. 3, 4.) « Labora ut bonus miles Christi Jesu; nemo enim militans Deo, obligat se negotiis sæcularibus; ut placeat ei cui se probavit. » Manifestum est quod dicit; quia « nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi, 24); » negotia enim sæcularia avaritiæ serviant necesse est: et nisi mentiti fuerint, transegisse non possunt. Est ergo, sed leve peccatum. Ecclesiasticus autem idcirco Deo se probat, ut huic devotus, officium impleat quod spondit, in Dei rebus sollicitus, a sæculari negotio alienus; non enim convenit unum duplicem professionem habere.

(Vers. 5.) « Etsi certet quis (74), non coronatur, nisi legitime certaverit. » Dei militem tam exercitatum vult esse in Dei operibus, vel officio deputato, ut possit ad gloriæ meritum pervenire: tota mente vigilantem divinis obsequiis, præsentia spernentem, cœlestia diligentem: ad hoc enim se probavit, ut hic laborans remuneretur in cœlis.

(Vers. 6, 7.) « Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Intellige quæ dico; dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. » Tantæ abstinentiæ sanctus fuit Timotheus, ut etiam alicitis se temperaret; hoc enim vult intelligi, quia a participatione gazophylacii se abstinebat, cum hoc Dominus decreverit, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant (I Cor. ix, 14). Ideo Apostolus prius hunc sumere præcipit, qui primus est, et sic cæteris distribuere.

(Vers. 8, 9.) « Memor esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis ex semine David secundum Evangelium meum, in quo laboro usque ad vincula, quasi latro, sed verbum Dei non est alligatum. » Quoniam multi futuri erant filii diaboli, qui Filium Dei incarnatum negarent; idcirco hoc memorat, quoniam fallaciter sub nomine apostolorum hoc asseverare nituntur. Subjecit, « secundum Evangelium meum, » ut excluderet malæ mentis falsa colloquia; non enim plus hæreticis credendum est de Apostolis, quam his ipsis de prædicatione sua testantibus, quam prædicationem cum labore se agere queritur. Pressuris enim tribulabatur et carceribus, eo quod tam Judæos quam gentiles offenderet, sicut illis videbatur, incredibilia prædicando: iratos enim habebat Judæos propter legem, quam cessare docebat: gentiles autem inimicos sibi faciebat, quia unum Deum prædicabat in Christo. Unde quasi latronem hunc tractabant, alligantes, claudentes si posset tacere, nescientes quia verbum Dei alligari non poterat. Denique sæpe clausus non dispendium fecit, sed lucrum; neque enim defuit cui prædicaret in carcere, ut quos libere invitare ad fidem non posset, in vinculis positus pasceret Dei verbo.

(74) Rom. edit., *Nam et si certet quis in agone.*

(Vers. 10.) • Ideo omnia suffero propter electos; ut et ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu cum gloria cœlesti. • Ut prædicatione sua salvaret homines prædestinatos ad vitam, exitiis erat subjectus, sciens profectum se habiturum quæsitiæ salutis illorum.

(Vers. 11, 12.) • Fidelis sermō; si enim commortui sumus, et convivemus; si sustinemus, et conregnabimus. • Sic posse ad immortalitatem et gloriam Christi perveniri significat, si in forma baptismatis manserimus, ubi omnia delicta moriuntur; ut innovati omnia vitia vetera et crimina fugiamus, ut auctoris secuti vestigia, peccatis mortui videamur. Si verò additum fuerit ad causam, ut et tribulationes ac pressuras non ægè pro nomine Domini patiamur, sustinentes hæc, simul cum illo regnabimus; dignum est enim ut qui pro illo opprobria patitur et exilia, in regno ejus gloriosus appareat. • Si negamus, et ille negabit nos. Verum est, quia si minime confessi illum fuerimus coram hominibus, tunc dicet et ipse nobis in illa necessitate futuri judicii: • Nescio vos (*Matth. xxv, 12*). • Hæc est punitionis significatio.

(Vers. 13.) • Si non credimus, ille fidelis permanet, negare semetipsum non potest. • Nemo potest Domino auferre quod habet. Quis enim illo fortior est per quem omnia exstiterunt? Nec **308** addi potest profecto; quia non illi aliquid præstat, qui credit illum; quomodo nihil aufert ei, qui non credit in illum. Quidquid ergo agitur, ad profectum nostrum pertinet, ne in ignorantia maneamus. Nec enim a nobis firmatur, cum ipse ex se et apud se firmus sit.

(Vers. 14.) • Hæc admone, contestans coram Domino. Noli verbis pugnare: ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. • Contentiones vitandas monet, præcepta autem danda sub Dei timore et terrore; quia contentio potest adhuc minus stabilitis generare scrupulum. Solent enim in contentione talia opponi elimato malevolentiae ferro, ut moveant animos incipientium fratrum.

(Vers. 15.) • Sollicite cura temetipsum, ut probabilem te exhibeas Deo, operarium non impudoratum, recte tractantem verbum veritatis. • Quoniam sunt aliqui qui dicant contentionem audientibus prodesse: Apostolus autem sciens magis obesse, hoc mandat, ut unusquisque hoc curet, ut sprete altercatione (75), semetipsum probabilem faciat impudoratos appellans eos qui contentionibus nituntur. Necesse est enim ut contentio extorqueat aliquid, imo multa quæ dicuntur contra conscientiam: ut intus in animo perdat, foris victor abscedat. Nemo enim patitur se vinci, licet sciat vera quæ audit: recte autem tractat, et bona conscientia, qui volentibus loquitur et pacificis. Collatio ergo inter Dei servos esse debet, non altercatio.

(75) Codex Laud., ut spiritali altercatione.

(76) Rom. edit., proficiunt ad impietatem.

(77) Omnes edit., quod palam est Christianorum;

(Vers. 16, 17.) • Profanas autem vocum novitates evita, plurimum enim proficiunt ad (76) inanitatem, et sermo eorum sicut cancer serpit. • Hoc idem adhuc prosequitur, ut contentiones vitentur; nec enim congruit unius fidei viros habere contentionem, sed in tractatu patiantur se invicem, et consentiant bonis dictis: si quid autem improbable videtur, cum pace dissimuletur. Adversarii enim et dissidentes solent se invicem provocare, ex quibus unus catholicus est, et alter profanus. Hic ergo catholicus est, cui Apostolus mandat, ut spernat et declinet a fabulis inanibus: quietus debet esse, ut semper de conscientia verba emittat, nec patiat se coram impia verba depromi. Dant enim quibusdam occasionem, ut in pejus proficiant; non enim desunt qui, audientes profana, concipiunt cogitatum malum: ideoque obest contentio.

(Vers. 18.) • Ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui deeraverunt a veritate, dicentes resurrectionem jam factam esse, et fidem quorundam subverterunt. • Nunc ipsorum quorum causa vitandas contentiones monet, prodidit nomina, quos et profanos et impios designavit, errantes a veritate; hoc enim negabant, quod palmare est Christianorum (77), ut credant se in futurum a mortuis resurgere. Hi autem, sicut ex alia scriptura docemur, in filiis fieri resurrectionem dicebant, quibus non deerat, qui assensum præstaret perversum contra fidem, quam in primordio fuerat consecutus.

(Vers. 19.) • Firmum autem fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc; cognovit enim Dominus qui sunt ipsius: et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. • Fundamentum Dei fides est, quæ continet quæ promisit Deus, quæ fides non poterit infringi perfidorum et hæreticorum commentis; quamvis enim hi negent futura quæ credimus; Deus tamen dabit quæ credimus daturum illum, teste promissione ejus. Signaculum itaque promissionis Dei, fides nostra est, quæ firmat Dei verba. In die judicii cognoscet Deus, qui habent signum ejus, dissidentes a perfidorum et hæreticorum iniquitate, quæ Dei promissionem infirmare se putat; nihil enim tam iniquum, quam Dei fidei contraire. Et sic Dathan, et Abiron, et Core dictum est a Moyse, cum contra Dei præceptum offerre sacrificia præsumerent (*Num. xvi, 28-30*): • Cognovit, inquit, Dominus qui sunt ejus. • Quo dicto ostendit quæ perniciæ maneret eos qui Dei verba inverterent.

(Vers. 20.) • In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, verum et lignea et fictilia: et quædam quidem in honorem, quædam vero in contumeliam. • Hoc dicto significavit in Ecclesia diversos esse homines: quosdam bonos et summos viros, quos in auro intelligi vult: quosdam bonos tantum, quos in argento designat: alios vero non mss. vero partim, quod palmare est, partim, quod palmarium est; utrumque commode: unus etiam, quod speciale est Christianorum.

bonos, quos vasa lignea et fictilia appellat. Quod nulli ambiguum puto; nam in Corinthiorum hoc Ecclesia probat frequens sermo objurgantis Apostoli. Nunc autem in Ecclesia nostra 309 palam est, et in templo Hierosolymis, in quo typus erat Ecclesiae, manifestis lectionibus approbatur. Erant enim ibi Sadducæi, ex quorum radice erant Hymenæus et Philetus: de quorum prava sententia cum Apostolus esset locutus, statim hoc subjecit, non esse mirabile in Ecclesia videri homines dissentientes. Nam et in Corinthiorum Ecclesia, de qua dixi, quidam erant qui dissentientes, resurrectionem negabant. Insanus tamen Novatianus (78) ut errori suo blandiatur, aliter hoc intelligendum tradit; ut domus magna totus mundus significari credatur, qui habet hominum diversitatem; cum constet Apostolum exemplo usum domus divitis et opulenti, quæ, quamvis copiosa sit, habeat tamen vasa lignea et fictilia: hoc modo et Ecclesia, quamquam sancta dicatur, habet tamen et vitiosos et prava sentientes, sicut superius memoravi. Quos contumelia dignos ostendit, non tamen perituros, sed purgandos per ignem; quia domui ex aliqua parte necessarii sunt. Novatianus autem elatus superbia, ut Ecclesiae suæ veritatem et sanctitatem generalem defenderet, hoc modo intelligendum esse decrevit, quasi Ecclesia penes ipsum sit, et cunctos habeat purificatos, propter illas causas quibus nos innocentes accusat (79). Sed quid opus erat hoc loco de mundo aliquid dicere, aut ut quid affirmaret mundum domum magnam significare? Nam dicit Dominus apostolis: « Non estis de mundo, ego autem elegi vos de mundo (Joan. xv, 19). » Quomodo igitur intra mundum concludendi sunt, qui negantur de mundo esse? Et idem Apostolus: « Quo, inquit, mihi de iis, qui foris sunt, judicare (I Cor. v, 12). » Nam in una domo omnes sub uno sunt nomine; uno enim Domini sui nomine censentur omnes: mundus autem diversæ professionis continet homines; ita ut dispare profiteantur se habere et deos et dominos. Non ergo domum magnam mundum dicit, sed Ecclesiam, in qua omnes sub unius Domini sunt nomine,

(Vers. 21.) « Si quis ergo purgaverit seipsum ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, utile Domino: ad omne opus bonum præparatum. » Nunc alia hæresis fraude sua vincitur, quæ asserit animas quasdam natura esse malas, quæ ad bonum cogi non possint: cum hic dicat posse malos immutari in bonum, et sordidos purificari. Potuerant enim Hymenæus et Philetus mundare sensum suum, si voluissent: ut fierent vas sanctificatum, præparatum in honorem.

(Vers. 22.) « Juvenilia autem desideria fuge. » Juvenilia desideria adversa sunt: sunt enim voluptates mundanæ, quæ omnibus illecebris manci-

(78) In Rom. edit. hic et infra non *Novatianus* scribitur, sed *Novatus*.

(79) Rom. edit., *nos ut nocentes accusat*.

A patæ sunt, ac per hoc a Dei servo fugiendæ sunt. « Sectare vero justitiam, fidem, charitatem, pacem, cum iis qui invocant Dominum de puro corde. » Hæc sectanda jubet, quæ juvenili ætati devia videntur et aspera. Qui enim justitiam eligit, ei nihil facit contrarium, et qui fidem diligit, servat mandata: qui autem charitatem sequitur, omnibus humilis est: pacis vero custos nullum lacessit ad jurgium.

(Vers. 23.) « Stultas autem et ineruditas quæstiones evita, sciens quia generant lites. » Insensatæ quæstiones partim infidelium, partim hæreticorum sunt: ex parte infidelium, quæ modestos homines cogunt ad litem; immutantur enim nimia contradictione impietatis eorum, et irati dicunt aliquid contra præpositum suum (80). Nam solent quidam hæreticorum patientiam fingere (quamvis a catholico non possint audire aliquid asperum), ut commendent prava sua colloquia: idcirco dissimulandum ab his est.

(Vers. 24, 25, 26.) « Servum autem Domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, modestum, corrigentem eos qui diversa sentiunt: si quando det illis Deus penitentiam ad agnitionem veritatis, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo tenentur capti ab eo ad ipsius voluntatem. » Hæc nulla indigent interpretatione, sunt enim manifesta. Quantum tamen prosit modestia, declaravit; si enim hoc in quibusdam hæreticis placitum est, quia humiles videantur: quanto magis laudabile et fructuosum erit in catholico, si fuerit mitis, in quo et sensus utilis, et gravitas imitanda perspicitur!

CAPUT III.

(Vers. 1-5.) « Hoc autem scito, quia in novissimis diebus instabunt tempora periculosa: erunt enim homines sui tantum amatores, avari, insolentes, superbi, blasphemi, parentibus non obsequentes, ingrati, impii, sine fide, sine dilectione, criminatores, incontinentes, immites, bonorum inimici, proditores, protervi, tumidi, amatores voluptatum magis quam Dei, habentes 310 formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes: et hos evita. » Prophetia est hæc sancti Apostoli, in qua prævidit quanta mala futura essent hæreticorum et Judæorum; in his enim omnia ista, quæ inimica fidei sunt, denotantur. Ipse enim Apostolus dixit: « Quo enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare (I Cor. v, 12)? » Qui enim male de Deo sentiunt, et non timent, quod ad injuriam ejus pertinet, profiteri; quomodo in conversatione humana possunt esse benevoli? Ideo enim dixit: « Habentes formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes; » quia profitentur quidem semetipsos Christianos, cum sint et nequissimi operis, et sensu perversi. Non

(80) Codex Vall., *invitantur enim nimia contradictionis impietate eorum., contra propositum suum.*

enim in professione magis, quam in gestis laus Dei et virtus est.

(Vers. 6, 7.) « Ex his enim sunt, qui irrepunt in domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur a variis desideriis, semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. » Quamvis omnibus hæreticis hoc conveniat, ut subintrantes domos, mulieres subdolis et versutis verbis capiant, ut per eas viros decipiant more patris sui diaboli, qui per Evam Adam circumvenit; Manichæis tamen præ cæteris congruit. Nulli enim tam importuni, tam fallaces, tam captiosi sunt, quam ipsi quos constat aliud colere, et aliud profiteri; aliud intus gerere, et foris aliud vindicare. Nam sanctimonium defendunt, et lege sua favente, turpiter vivunt: misericordiam laudant, cum inter se **B** injusti deprehendantur: mundum spernendum asserunt, et semper accurati procedunt; jejuniis insistere se jactanter prædicant, cum omnes saginati videantur; tantum quod arte quadam pallidi cernuntur, ut fallant. Hæc ergo Apostolus maxime de his prophetavit, quos constat apostolorum tempore non fuisse, sicut nec Arianos; quippe cum Diocletianus imperator constitutione sua designet, dicens: Sordidam hanc et impuram hæresim, quæ nuper, inquit, egressa est de Perside (Vide *Collect. leg. Mosaic. et Roman.*). Hi inveniunt mulieres præ vanitate novum aliquid desiderantes audire, et per ea quæ placita sunt, suadent illis fœda et illicita; cupidæ enim sunt discendi, cum iudicium non habeant probandi: hoc est semper discere, et veritatis scientiam non habere.

(Vers. 8, 9.) « Quemadmodum autem Jannes et Mambres restiterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Sed non proficient amplius; ignorantia enim eorum evidens erit omnibus, sicut et illorum fuit. » Exemplum hoc de apocryphis est; Jannes enim et Mambres fratres erant magi vel venefici Ægyptiorum, qui arte magiæ suæ virtutibus Dei, quæ per Moysen agebantur, æmulatione commentitia resistere se putabant (*Exod. vii, 11*). Sed cum Moysis virtus in operibus cresceret, humiles facti, confessi sunt cum dolore vulnerum Deum in Moyse operatum (*Exod. viii, 19*). Unde similiter et hos non amplius proficere in impietate assertionis suæ dicit; quia **D** imperitia eorum palam fiet et seductio; et licet inviti, confitebuntur tamen suam imperitiam in ultimo.

(Vers. 10, 11.) « Tu vero assecutus es doctrinam meam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passionem. » Eorum vult esse æmulum, quæ enumerat; hæc enim in ultimo non ad poenitentiam, sed ad lætitiâ proficient.

(Vers. 12, 13.) « Qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, et Lystris, quales persecutiones susti-

nui: et ex omnibus liberavit me Dominus. Sed omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Nequam autem homines et deceptores proficient in pejus: ipsi errantes atque alios erroribus involventes. » Ideo quæ et quanta passus sit, memorat; ut auxilia Dei ostendat, quibus defendit et tutos præstat servos suos ab impudentia Satanæ: ut securos illos faciat et erigat, ne timeant quæ irrogari possunt a perfidis: sed in persecutione alacres sint, certi quia omnes qui in Christo recte conversantur, odio habentur etiam a corporis sui membris. Mali autem in deterius proficiunt, dum vident multos sibi dare assensum, ita ut cæteros in errorem mittant. Dum enim sciuntur esse mali et deceptores, et nihilominus florere et prosperari in mundo, attrahunt quosdam, ut imitatores eorum efficiantur, non solum in propriis erroribus puniendi, verum etiam in horum, quos exemplo suo deperdunt.

(Vers. 14, 15.) « Tu vero persevera in his, quæ dedicisti, et quæ tibi credita sunt, sciens a quibus didiceris, et quia ab infantia sacras litteras **B** nosti, quæ possunt te erudire ad salutem. » Multum prodesse significat Veteris Testamenti habere notitiam; ipsas enim sacras litteras dicit, quæ Christi personam insinuant, et incarnationem ejus ad salutem hominum redimendam declarant. Hortatur autem eum, ut in his proficiat; antiquitas enim hæc robur est novitatis, sciens quia a quo didicit, firma est auctoritas; signa enim et prodigia vidit facta per cum, quibus omnis sermo succumbit.

(Vers. 16, 17.) « Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad doctrinam, ad correptionem, ad redintegrationem, ad redargutionem, ad eruditionem, quæ est in ipsa justitia, ut paratus sit homo Dei, ad omne opus bonum consummatus (81). » Manifestum est quia omnis scriptura, cujus Deus auctor ostenditur, utilis est; ad hoc enim data est, ut proficiat imperitis, et instauret deformes, attrahens iniquos ad justitiam, ut homo Dei in omni opere bono perfectus sit; in novo enim homine gradatim proficiens, constituit illum hominem Dei.

CAPUT IV.

(Vers. 1, 2.) « Testor coram Deo et Christo Jesu, qui iudicaturus est vivos et mortuos, per adventum ipsius, et regnum ejus; prædica verbum, inste oportune, importune: argue, hortare, increpa in omni magnanimitate et doctrina. » Tam sollicitè mandat inviolate prædicandum Dei donum, ut cum testatione Dei Patris et Christi Filii ejus hoc moneat curandum, instandumque in eo ut assidua prædicatione et crebra objurgatione cum opportunitate provocet ad meliorem perfectum: et ut facilius arguenti assentiant, sine amaritudine hoc agendum hortatur.

(Vers. 3, 4.) « Erit enim tempus, cum sanam

(81) *Mss.* nonnulli, ad omne bonum instructus.

doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria magistros sibi aggerent (82), prurientes auribus: et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas vero convertentur. » Et hæc simili modo prophetia est sancti Apostoli, qui præscius futurorum, instandum in doctrina sollicitè præcipit; ut formati in fide et bonis operibus, eruditi in disciplina sana, robusti maneant, ut postremo tempore cum quidam a veritate ad errorem converti cœperint, immobiles perseverent. Tales enim futuros dicit, qui pro desideriis suis doceri se velint; ut a magistris constantibus atque veracibus ad hos convertantur, qui hæc illos doceant, quæ libenter audiant; quia veritas illis aspera videbitur, ut relicta sua doctrina, fabulis vacent. Nolunt enim argui maligna opera sua: quare tales volunt magistros, qui serviant moribus eorum; pruriunt enim aures eorum, ut audiant fabulas vanitatum compositas sub nomine doctrinæ, quibus delectentur. Quod nullis tam proprium est, quam Manichæis, qui nescio quæ habent diversa commenta inflatis nominibus nuncupata; cum sint res frivolæ et quædam deliramenta.

(Vers. 5, 6.) « Tu vero sobrius esto (83), in omnibus patiens, opus fac evangelistæ, ministerium tuum exple; ego enim jam delibor, et tempus solutionis meæ instat. » Admonet et hortatur ut vigilet in disciplina ecclesiastica, viriliter agat, Scripturæ explanet, ut prudentes et eruditi inanes fabulas vitent. Apostolus enim sciens passionem suam imminere, exemplum piæ conversationis et sanæ doctrinæ in sancto Timotheo vult relinquere; ut per traducem nunquam deessent doctores idonei; passionem tamen suam delibationem appellat; Deo enim immolatur, qui pro ejus justitia patitur.

(Vers. 6, 7.) « Certamen bonum decertavi, cursum consummavi, fidem servavi. Quod reliquum est, reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex: non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus. Omnia quæ sibi et cæteris utilia essent et prospera, servasse se memorat; non solum enim in verbis, sed et in operibus formam se præbuit audientibus; ut et auctori suo veritate prædicationis fidelis dispensator existeret, et contra mundi principes et potestates omni sollicitudine et peritia colluctatus, exemplum quomodo vincerentur, relinqueret; ut inviolata doctrina, et agonis legitimum certamen dignos illos faceret coronari; quia Deus justus iudex dabit amplissima præmia diligentibus se, et exspectantibus Filium ejus de cælis.

(Vers. 9-12.) « Sollicitus esto venire ad me quamprimum; Demas enim me dereliquit, diligens hoc sæculum, et abiit Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam, Lucas est mecum solus. Marcum assume, et adhuc tecum; est enim mihi

(82) Rom. edit., *magistros sibi aggregabunt.*

(83) Eadem Rom. edit., *Tu vero vigila, in omnibus viriliter age.*

utilis in ministerio: Tychicum vero nisi Ephesum. » Cum constet 312 omnem instructionem viri ecclesiastici (84) in epistola contineri, propter multam tamen charitatem præsentiam ejus desiderat: Marco autem idcirco testimonium perhibet, quia memor est præteritorum ejus laborum.

(Vers. 13.) « Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maxime autem membranas. » Apostolus natura Judæus fuit, nec quidquam habuit alienum. Unde ergo illi penula? Sed quia erat a Tarso, quos constat in societatem Romanorum receptos, ut de cætero appellerentur cives Romani; idcirco necesse est eos et curiam habere, in quam more Romanorum penulati conveniant. Quicumque enim illo tempore cum muneribus obviam exissent Romanis, immunitate perpetua donati, cives Romani et fratres eorum nuncupabantur, teste eodem Apostolo. Potest ergo fieri, ut si non suam; quia totum se legi dederat, patris sui haberet penulam.

(Vers. 14, 15.) « Alexander ærarius multa mala mihi ostendit: reddet illi Dominus secundum opera sua. Quem et tu devita; valde enim restitit verbis nostris. » Alexander iste et Demas supradictus collegæ fuerunt. Hi prius cum Apostolo erant, simulantes illi amicitiam: et quia fallaces tempore probantur, ambo ab eo recesserunt. Hic autem ærarius, qui audacior erat in malis, sic ab eo recessit, ut et contradictor verborum ejus existeret. Qui ergo Apostolo ausus erat contradicere, non immerito evitandum hunc admonet, Dei iudicio istum dimittens.

(Vers. 16.) « In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. » Pressuras et tribulationes sibi illatas defensionem suam nuncupat; passio enim Christianis vita est, et persecutio defensio: pressura enim illata pro justitia defendit illum in die iudicii, reos constituens perfidos. Inter ipsa ergo initia illatæ pressuræ derelictum se conqueritur: et quia scit hanc esse consuetudinem, non illis vult imputari; quia et Dominum a Judæis apprehensum discipuli reliquerunt; quippe cum scriptum sit in propheta: « Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis (Zach. XIII, 7). »

(Vers. 17.) « Dominus autem mihi astitit, et confortavit me; ut per me prædicatio impleretur, et audirent omnes gentes. » Propter quod Domini nostri auxiliis munitum se dicit, et auctum virtute, ut prædicationem impletet in omnibus gentibus: idcirco ignosci petit eis, a quibus derelictus est in necessitate; ut bene acceptus a Deo, vindictam non quærat. Hac enim causa amplius adjutum se credit a Deo, quia derelictus est ab hominibus.

(Vers. 18.) « Et liberatus sum de ore leonis. Liberabit me Dominus ab omni opere malo, et salvum

(84) Mss. aliquot, *omnem instructionem juris ecclesiastici.*

faciet in regnum suum cœleste: cui gloria in æternum, amen. » Similiter dicit et Petrus coapostolus ejus: « Quia adversarius noster diabolus circuit, fremens sicut leo, quærens quem devoret (*I Petr. v, 8*). » Sed quia in Apostolo occasionem non inveniebat, qua illum deciperet, per filios suos pressuram illi excitabat et pœnas; ut si non quasi peccator, vel quasi justus, de hac tamen tolleretur vita, ne multos hortaretur ad fidem. Quod cum prope impletet, Dei providentia liberatus Apostolus, insultat illi, infirmum illum testificans, quia de ore ejus ereptus est, quia quod cupivit, implere non potuit. Igitur Dei auxiliis morti se ereptum gratulatur, et de providentia Dei tam securus est, ut de futuris tentationibus liberari se credat: et non solum liberari ad præsens, verum etiam salvum se futurum in die judicii, et regnaturum cum Domino Christo in æterna sæcula.

(Vers. 19, 20, 21.) « Saluta Priscillam, et Aquilam, et Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi: Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Sollicitus esto ante hiemem venire. » Aquila et

(85) Rom. edit., cum spiritu tuo. Gratia vobiscum, amen.

A Priscilla hi sunt, apud quos hospitatus operabatur manibus (*Act. xviii, 3*). Onesiphorus autem hic est, cui testis est in secunda epistola (*II Tim. i, 16*). Quid est tamen, ut præsente Apostolo, qui mortuos excitabat, Trophimus infirmaretur? Sed signa propter incredulos facta sunt: et quia ex diversis causis meritum collocatur apud Deum; ut sive in tribulatione, sive in ægritudine, qui Deo gratias agit, nec ad adversa parte suffragium quærit, ut proficiat meritis apud Deum. Propter imbres autem et frigora commonuit, ut autumnus ad se veniret. « Salutat te Eubolus et Pudens, Linus et Claudia, et omnes fratres. » More consueto completa est epistola salutatione fratrum.

« Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo (85). »

B Hæc subscriptio Apostoli est, quod signum esse dicit in omni epistola. Et quia Filius Dei idem filius hominis est, et Jesus dicitur et Christus: ut et homo significetur et Deus, duobus nominibus nuncupatur. Utroque tamen nomine dignitas designatur, qua ratione sunt posita nomina.

IN EPISTOLAM D. PAULI AD TITUM.

313 PROLOGUS.

Titum Apostolus creavit episcopum (86); et ideo commonet eum, ut sit sollicitus in ecclesiastica ordinatione: id est, ad quosdam qui simulatione quadam dignos se ostendant, ut sublimem ordinem teneant; simulque et hæreticos ex circumcissione corripiendos.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1-4.) « Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei, et agnitionem veritatis ejus, quæ secundum pietatem est in spem vitæ æternæ quam promisit Deus verax ante tempora sæcularia: manifestavit autem temporibus suis in prædicatione verbum suum, quod creditum est mihi, secundum præceptum Salvatoris nostri Dei: Tito germano filio secundum communem fidem. Gratia et pax a Deo Patre, et Domino Jesu Christo Salvatore nostro. » Decretum donum a Deo, quod ante sæcula promiserat, tempore Salvatoris in prædicatione apostolorum manifestatum declarat; sic enim promiserat. Quod etiam sibi creditum dicit, ut gentibus insinuaret prædestinatam misericordiam Dei; ut et Titus verus ejus filius, id est, secundum Evangelium (hoc est enim verum, quod æternum est) hanc Dei voluntatem et sollicite suspiciens prædicaret gratiam Dei et pacem, ut ac-

C cepto dono pacifici fiant cum Deo et Patre; quia omnia ex ipso sunt, et Christo Jesu Salvatore nostro, quia et ipse liberavit nos a morte.

(Vers. 5-11.) « Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt, corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego tibi disposui. Si quis est sine crimine, unius mulieris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut inobsequentes. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: non protervum, non iracundum, non vino deditum, non percussorem, non turpia lucra appetentem: sed hospitem, benignum, prudentem, justum, sanctum, continentem, tenacem ejus sermonis, qui secundum doctrinam fidelis est; ut potens sit exhortari in doctrina sana, et contradicentes revincere. Sunt enim multi non obedientes, vaniloqui et seductores, maxime ii qui sunt ex circumcissione, quos oportet redargui: qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia. » Manifesta sunt, quæ lecta sunt; episcopum enim et sanctum in operibus, et verbis prudentem ordinari vult; ut et fratres exhortari possit, et contradicentes convincere, maxime eos qui erant ex Judæis, qui sub nomine Christi judaizare docebant (*Galat. ii, 4*), quos alibi falsos fratres appellat. Renati enim in Christo, non puri erant Christiani; partim

(86) Cum hæc in epistolam ad Titum commentaria in mss. priora sint commentariis in utramque ad Timotheum, sæmel admonendum videtur alias quoque non eodem, quo in Bibliis, ordine collocari.

Nam post epistolam ad Philippenses sequuntur duæ ad Thessalonicenses, deinde ea quæ ad Colossenses, ac demum quæ ad Titum. Quem ordinem etiam servarunt Primasius et Sedulius.